

боржник так і не реалізував свого права і не вчинив жодної з дій, що становлять зміст цього зобов'язання? У наявності прогалина в правовому регулюванні альтернативного зобов'язання, яка заповнюється судовою практикою, виходячи з того положення (відсутнього в законі), що при невиконанні боржником альтернативного зобов'язання право вибору дії боржника, яка складе виконання зазначеного зобов'язання, переходить до кредитора [9, с. 15].

Більш «м'яке» правило щодо боржника передбачає ЦК Німеччини. У відповідності до § 264 ЦК Німеччини, якщо боржник за альтернативним зобов'язанням не скористається вибором до початку його примусового виконання, кредитор може в порядку такого виконання вимагати на власний вибір того або іншого виконання; проте доки кредитор повністю або частково не отримав обраного виконання, боржник здатний звільнитися від зобов'язання, надавши інше передбачене виконання [4, с. 53]. Тобто зобов'язання залишається альтернативним для боржника навіть після початку його примусового виконання. Думаємо, що такий стан речей не відповідає вимогам розумності та справедливості в зобов'язальному праві.

ЦК Нідерландів більш чітко та справедливо формулює наслідки невибору боржником одного з альтернативних обов'язків після настання строку виконання. Так, коли вибір належить одній із сторін, право вибору переходить до іншої сторони, якщо вона надала контрагентові розумний термін для вибору й він не зробив вибору впродовж цього терміну. Проте право вибору не переходить до кредитора, поки в нього немає права вимоги виконання зобов'язання, або до боржника, поки в нього немає права виконати зобов'язання (ст. 19 книги 6) [7, с. 285].

Вислів «переходить до іншої сторони» означає остаточний перехід права вибору, який уже боржник не має права змінити, адже інша стаття цього Кодексу зазначає, що «альтернативне зобов'язання стає простим після здійснення вибору тим, хто має на це право». Тобто право перейшло до кредитора, зобов'язання стало звичайним (як і в разі, коли право вибору реалізував сам боржник без порушення якихось строків), а просте зобов'язання не передбачає зміни предмета зобов'язання за ініціативою тільки однієї сторони зобов'язання. Ця норма є вдалою, крім уживання в цій нормі терміна «просте зобов'язання», яке в нашому розмінні викликає асоціацію з простими й складними зобов'язаннями, тому в нашому законодавстві маємо застосувати термін «звичайне, або безальтернативне, зобов'язання» – для чіткого відмежування від інших схожих термінів.

У ЦК Республіки Молдова наслідки невибору виконання в альтернативному зобов'язанні передбачені досить конкретно й недвозначно: якщо сторона, якій належить право вибору виконання, не здійснила вибір, хоч би й упродовж додаткового терміну, наданого після прострочення, право вибору виконання належить іншій [8].

ЦК штату Каліфорнія містить спеціальну норму стосовно питання переходу права вибору (§ 1449) під назвою: «Втрата права вибору», згідно з якою в тих випадках, коли сторона, що має право вибору між альтернативними діями, не повідомляє іншу сторону про свій вибір у межах певного терміну, якщо він взагалі встановлений для цієї мети, а якщо не встановлений – то до настання терміну виконання зобов'язання, тоді зазначене право вибору переходить до іншої сторони [2]. Абсолютно точне та лаконічне формулювання.

ЦК Азербайджанської Республіки передбачає: якщо боржник має право відмовитися від однієї з двох дій, які повинен вчинити, то зобов'язання із здійснення іншої дії залишається чинним (п. 2 ст. 434). Думаємо, така вказівка зайва. Те, що в ній сказано, і так випливає з визначення альтернативного зобов'язання. Поки право вибору належить боржникові й дія ще не виконана, він може будь-як змінювати своє рішення – виконувати те, що бажає. Коли ж він прострочить виконання – вибір має переходити до кредитора. Якщо ж азербайджанський законодавець запровадив цю норму на перспективу взагалі невиконання зобов'язання у строк, щоб обмежити кредитора вимагати ту дію, що він бажає, коли право вибору перейшло до нього, а тільки вимагати ту дію, яку хотів боржник (але ніяк не виразив цю волю завчасно), – ця норма є несправедливою для кредитора, який вже є й так стороною постраждалою, оскільки у строк не отримав виконання.

Таким чином, альтернативна множинність характеризується необхідністю вибору між взаємовиключними способами виконання. Тому вважаємо, що ст. 539 ЦК України вимагає редакційного уточнення шляхом додавання частини 3 (з урахуванням запропонованої ч. 2 цієї статті) такого змісту: «Альтернативне зобов'язання стає звичайним (безальтернативним) після здійснення вибору стороною, яка має на це право», а також ч. 4 такого змісту: «Якщо сторона, якій належить право вибору виконання, не здійснила вибору до настання терміну виконання зобов'язання чи іншого терміну, зазначеного в договорі чи законі, право вибору виконання переходить до іншої сторони».

В. В. Вітрянський пропонує таке формулювання: «З моменту, коли боржник (а у відповідних випадках кредитор, третя особа) здійснив свій ви-

бір зобов'язання, що належить виконанню, дане зобов'язання повинно розглядатися як звичайне» [9, с. 16].

Думаємо, що таке формулювання відповідних змін у ЦК РФ є більш громіздким, а виражає те саме (мається на увазі редакція ч. 2 ст. 539 ЦК України, яку ми запропонували). До речі, він також пропонує додати в поняття альтернативного зобов'язання вказівку на можливість третьої особи вибирати одну з кількох дій. Але ми вже висловили позицію з цього приводу. Існуюче формулювання в ЦК України вміщує відповідну можливість.

Щодо вказівки на наслідки невиконання в альтернативному зобов'язанні В. В. Вітрянський пропонує таку редакцію: «У разі прострочення виконання боржником альтернативного зобов'язання, за якого право вибору належить боржникові, кредитор має право самостійно вибирати об'єкт виконання, якщо його ще не вибрав боржник, і пред'явити відповідну вимогу» [9, с. 17]. У редакції ч. 3 ст. 539 ЦК України, яку ми запропонували, йдеться не тільки про перехід права вибору до кредитора, якщо боржник такий вибір не здійснив, а й навпаки, перехід права вибору виконання до боржника, якщо таке право належало кредиторові, але він не скористався у строк своїм правом.

В останньому разі ми вже частково відповіли на запитання, що практика ставить перед нами: якщо право вибору належить кредиторіві, які наслідки не здійснення такого вибору? Якщо строк для вибору зазначений, то питання ми вже вирішили, але якщо такий строк сторони не визначили, то він, не зазначений у законі, не впливає з правил ділового обороту. Для вирішення подібних питань ми завжди звертаємося до так званого «розумного строку».

З цього приводу ЦК Азербайджанської Республіки передбачає, що якщо право вибору належить кредиторіві, то боржник, призначивши йому розумний термін, може вимагати вибору зобов'язання. При невиконанні кредитором зобов'язання своєчасно по закінченні зазначеного терміну право вибору переходить до боржника (ч. 1 ст. 434) [10]. Таке формулювання дуже імпонує та додає важливого нюансу тому, що ми запропонували: як поводитися, якщо строк для вибору кредитором дії, що належить виконати боржникові, не визначений.

Тому уточнимо свою позицію, тим паче що в редакції, яку ми запропонували, категорія «розумного строку» для реалізації права вибору вже буде стосуватися обох сторін – кредитора й боржника, у

залежності від того, кому належить відповідне право вибору, а саме: якщо сторона, якій належить право вибору виконання, не здійснила вибору, право вибору виконання переходить до іншої сторони.

Тільки при внесенні відповідних змін до ЦК України можна буде формулювати поняття так, як це зробив В. С. Петров: альтернативне зобов'язання є єдиним зобов'язальним правовідношенням, змістом якого є суб'єктивні права і юридичні обов'язки за поданням невизначеного предмета виконання, одного з безлічі можливих предметів виконання, ускладнене залежно від ситуації або секундарним правом учинити вибір, або юридичним обов'язком учинити вибір і суб'єктивним правом вимагати здійснення вибору [11, с. 39].

Поки таке визначення тільки теорія. Формулювання ст. 539 ЦК України має диспозитивний характер, надане боржникові право на здійснення вибору в альтернативному зобов'язанні не забезпечено ніякою іншою нормою, стимулюючою боржника до здійснення такого вибору.

Висновки. Таким чином, об'єктом альтернативного зобов'язання може бути декілька окремих, наперед визначених дій. На підставі аналізу практики застосування норм про альтернативні зобов'язання запропоновано внести зміни у ЦК України. По-перше, оскільки виконати потрібно одну з декількох дій, тому не має вважатися належним виконання кожного обов'язку в частині. По-друге, альтернативна множинність характеризується необхідністю вибору між взаємовиключними способами виконання, тому найважливіше питання в альтернативному зобов'язанні – визначення особи, яка має право вибору об'єкта виконання, зазвичай це боржник. В силу закону чи домовленості сторін право вибору може належати кредиторіві (наприклад в силу ст. 8 Закону України «Про захист прав споживачів») чи третій особі. В деяких випадках ЦК право вибору надає суду (ст. 1192). Формулювання ст. 539 ЦК має диспозитивний характер, надане боржникові право на здійснення вибору в альтернативному зобов'язанні не забезпечене ніякою іншою нормою, стимулюючою боржника до здійснення такого вибору, тому запропоновані шляхи заповнення зазначеної прогалини.

Крім вирішених у цій статті теоретичних та практичних проблем правового регулювання альтернативних зобов'язань метою наступних статей мають стати відповіді на питання, які настають наслідки, якщо боржник вибрав визначену дію, але не виконав її, а також питання наслідків неможливості виконання альтернативного зобов'язання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гражданский кодекс Квебека. – М. : Статут, 1999. – 472 с.
2. Гражданский кодекс штата Калифорния [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://constitutions.ru/archives/7705/3>
3. Французский гражданский кодекс / науч. ред. и предисл. Д. Г. Лаврова ; пер. с фр. А. А. Жуковой, Г. А. Пашковской. – СПб. : Юрид. центр пресс, 2004. – 1099 с.
4. Гражданское уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому уложению : пер. с нем.; науч. ред. А. Л. Маковский [и др.]. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 816 с.
5. Алехина Е. Проблема альтернативного обязательства в современном гражданском праве / Е. Алехина // Вестник Тверск. гос. ун-та. Серия: Право. – 2010. – № 3. – С. 51-59. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-96153.html>
6. Гримм Д. Д. Лекции по догме римского права / Д. Д. Гримм. – М. : Зерцало, 2003. – 496 с.
7. Гражданский кодекс Нидерландов : кн. 2, 3, 5, 6 и 7. – Лейден : Изд-во Лейден. ун-та, 2000. – 391 с.
8. Гражданский кодекс Республики Молдова от июня 2002 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=325085&lang=2>
9. Витрянский В.В. Некоторые основные положения Концепции развития гражданского законодательства Российской Федерации об обязательствах / В.В. Витрянский // Журн. рос. права. – 2010. – № 1. – С. 13–25.
10. Гражданский кодекс Азербайджанской Республики от 28 декабря 1999 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://azerights.info/index.php/kodeksy-azerbajdzhanskoj-respubliki/658-grazhdanskiy-kodeks>
11. Петров В. С. Альтернативное обязательство по российскому гражданскому праву: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. С. Петров. – М., 2006. – 176 с.

Голубева Неллі Юріївна

ПОНЯТТЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЇХ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Стаття присвячена визначенню поняття альтернативних зобов'язань за цивільним законодавством України, виявленню їх основних характерних рис та шляхи удосконалення їх правового регулювання. На підставі аналізу практики застосування норм про альтернативні зобов'язання запропоновано внести зміни у ЦК України. По-перше, оскільки виконати потрібно одну з декількох дій, тому не має вважатися належним виконання кожного зобов'язку в частині. По-друге, найважливіше питання в альтернативному зобов'язанні – визначення особи, яка має право вибору об'єкта виконання, зазвичай це боржник, але формулювання ст. 539 ЦК має диспозитивний характер, надане боржникові право на здійснення вибору в альтернативному зобов'язанні не забезпечене ніякою іншою нормою, стимулюючи боржника до здійснення такого вибору, тому запропоновані шляхи заповнення зазначеної прогалини.

Ключові слова: зобов'язання, зобов'язальне право, альтернативне зобов'язання, об'єкт зобов'язання

Голубева Неллі Юрьевна

ПОНЯТИЕ АЛЬТЕРНАТИВНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ ПО ГРАЖДАНСКОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ И ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИХ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Статья посвящена определению понятия альтернативных обязательств по гражданскому законодательству Украины, выявлению их основных характерных черт и пути усовершенствования их правового регулирования. На основании анализа практики применения норм об альтернативных обязательствах предложено внести изменения в ГК Украины. Во-первых, поскольку выполнить нужно одно из нескольких действий, потому не должно считаться надлежащим выполнение обязательства в части. Во-вторых, важнейший вопрос в альтернативном обязательстве – определение лица, которое имеет право выбора объекта выполнения, обычно это должник, но формулировка ст. 539 ГК имеет диспозитивный характер, предоставленное должнику право на осуществление выбора в альтернативном обязательстве не обеспечено никакой другой нормой, стимулирующей должника к осуществлению такого выбора, поэтому предложены пути преодоления отмеченного пробела.

Ключевые слова: обязательство, обязательственное право, альтернативное обязательство, объект обязательства.

Golubeva Nelli Yoriyivna

THE CONCEPT OF ALTERNATIVE OBLIGATIONS IN CIVIL LEGISLATION OF UKRAINE AND WAYS TO IMPROVE THEIR REGULATION

This article is devoted to definition of concept of alternative obligations in civil law of Ukraine, detection their main outstanding characteristics and the ways to improve their regulation. On the practical basis of using norms of alternative obligations it is offered to make alteration in Civil code. First of all, as we have to perform one of several actions, therefore each obligation should not be considered properly in a part. Secondly, the most important problem in alternative obligation is determination of a person, who has the right of choice of obligation performance, usually it is a debtor, but the formulation of article number 539 of Civil code has got dispositive nature, the right of debtor on making choice in alternative obligation is not ensured in any other legal norm, stimulation of debtor for performance of such a choice, so the ways of fulfillment of such gaps are offered.

Keywords: Obligation, obligatory law, alternative obligation, obligation object.